

ШЫН

№ 154 (14654)

1991 чылдың сентябрь 17, вторник

Садар өртөө 20 нөс.

Олар үжөн ажыг чыл малчынаан, «Чүгө төсө кадар-баан мен ийн» деп, бир катан меңээ ужураш берген, өңүр эр ээзи баштаган чүс. А сөөгү беш чылда олар чүгө төрүүр хой кадарып келген. Көрүзүлгө-даа багай болуп көрбөз; кызымак болган шүдүргү шити түнелди ол. Ылангай бо чылын оларым көрүзүү дыка беджи болган. Дуржулгагы малчы ө-бүлө төрүүр 100 хойдан-на 150 хураганга камгалап алган. Хой бүрүзүндө-не дүк кыгып алырынчы планын база күөсөдипкен. Бо чединшике бүдүн өг-бүлениң — Контуй-оол Чамыян-ович биле Дүктү-кыс Даваевна Оюнпарны кырген үлүү улуг, Ада-незинге уруглары база дуалажып турган. Олар Танды районда «Коммунизмни херел» совхозта ажылдап турарлар.

Контуй-оол Чамыянович чоотка чаа республика Наа-дымынга кыргын чорашан. Ынчан алаа Тыва Республиканын алдарлыг малчыны хүндүтүп атты тымысдан. Өг-бүлө чайгы үдө хоюн эки семиртип алган. Кышка белет-кедди чорудуп, боттарыны күжү-биле сикетин кылып, сарааткан алган.

ЧУРУКТА: Дүктү-кыс биле Контуй-оол Оюнпар. Ондар ОХЕМЧИКТИН фотозу.

Тараа турда, ырлап-даа болур

КУСКУ ХҮННЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Барып-Хемчиктин хову-шөлдөрүндө күскү хову ажылдары уламчылаашаан. Бо хүннерде кол кичээнгенин дүжүт ажаалдашчы-че угландырып турар.

Бо районда 1210 га черде тараа культу-разын кескен. Оон 1330 тонна тараа культу-раларын бастырып алган. Эң хөй — 580 га черин кестирген, оон 700 тонна дүжүтүп алган «Барлык» совхоз бо ажылда мурун турар. Мында 560 га черин кестирген тараанын шүтүзүп бастырган дээ-ни ол эвес, ыңчангай бо чүдүлү сан-тү-нер-биле бир га черден ап турар ортумак дүжүтүп үндүрбөзүн баш бурунгаар илдеп каар бодадым. «Шекпээр» совхоз 280 га черин тараанын кестирген, 220 тонна тараанын шалда урган. «Хемчик» — 270 га черин кестирген, 280 тоннаын бастырып алган. «Дол-Терезин» — 100 га черин кескен, 125 тонна тараанын шалда уруп алган бооп турар.

Ажыл-агы бүрүзүлде картофель ажаал-даа чаа эгелзэн. Кожуунда бо хүннерде 10 га черден 80 тонна картофельди казып алган. Ынчангай бо чүдүлү «Ийини хлевистини» дүжүдү бо чылын мынды-ла эки эвес бооп турар. Ажыл-агылар айы-биле «Барлык» 1 га черден 10 тонна, «Хемчик» 1 гадан 8, «Шекпээр» 8 гадан 62 тонна картофельди бо хүннерде ажаап алган.

Ноганын бо чылын 70 га черден ийн совхоз тараан. Бо хүннерде олардан «Бар-лык» 10 га черден 28 тонна дүжүтүп, а «Хемчик» ажаап четкиниң 1 га шөлүндө 1 тонна погаа алган.

Районун хову-шөлдөрүндө мал чөм-нерини белеткели уламчылап турар. Ажыл-агыларда нийтин-биле 8220 то-на сикен белеткедигин. Ол нийти план-нын 59 хуузу болуп. Ол-ла үдө 260 тонна витаминин сикен далганы белет-кедигин, азы план чүлө 29 хууза чет-кен-дир. Сенаж салырында байдал чүгөр. Районда ам 1954 тонна сенаж салдыган.

ЧЕХОСЛОВАКИЯГА БААР

Тыва Республиканын Министрлер Чөвүленини Дар-газы, РСФСР-ниң болгаш Тыва Республиканын улус депутат Ш. Д. Ооржак эр-кен воскреиселге Москва-га чорупкан. Найысылга ол барган, бистин республи-канын ажал-агынын хөж-жүдөрүнче база чоңун амыдыралын экижидеринге

хамаарышкан айтырлар-ны шиттирлээр-биле Рос-сия Федерациязынын чам-лык министрстволарын, ведомстволарын уду-ручулары-биле ужуражыр.

Оон соонда «Диалог» ас-социализмниң чалааны-биле Чехословакияны Брно хоорайга болур делегей дел-

гелгезинге ол кыргыр. Анаа чоруп чораш, чамдык даш-тын бугурулгелерин уду-ручулары-биле дугуржу-галары кылыры көрдүгүн.

Тыва Республиканын Министрлер Чөвүленини Дар-газынын бирги ораалчы-зы А. А. Мельников ол дел-гелге база кыргыр.

ХООЧУННУН БОДАЛЫ

Новгород-Волыск хоорайда чурттап олурар хө-рөзөн хамааты Н. Чистова «Советская Россия» солунга чааа бижээс боду-тун хуула бодалдарын илгерилээ. Ол мында деп бижээ:

«Мен ам 70 харлыг мен. Төрөн чуртумга — СССР-ге кедергей ынак мен. Үш.

дөрт чыл болгаш бир на-тап оок найысылалы Мос-ква хоорайга барып турар мен. Мээн ынаар барып ту-рарымнын кол сорулганы — Кызыл шөлү. В. И. Ленин-нин Мавзолейин болгаш төөгү музейин көөрү. Улуг угаанын ол кижиге тураскаалды чүлө совет кижилер эвес, харын лаш-тында хой хамаатылар хүндүлөп турар болгай.

ССР-ниң улус депутат-тарынын ээлчег чок Сое-дизини сөөлүдө коргун-чут апарган деп, Н. Чис-

това бижээ. Бистин чур-тувустун, оон хөй миллион чоңунун төөгүзүн үрөп ту-рар апарган деп, күш-ажыл-дын хоочуну санап турар. Ленинградтын мэри эш А. Собчатский Сьездиге чу-гаазыны сөөлүдө. В. И. Ленинниң мага-бодун өскөз апаар деп турары — менээ улам-на коргунчуг болу берди деп, Н. Чистова ажы-биле бижээ. Дээри мэрилер чогуу чүнү кылдып, чүнү күзөй бергени ол? — деп, айтыргыны автор салган.

АМ-ДАА ХӨЙНУ ТУДАРЛАР

«Тудугжу—буянын мергежил. Оон эк, шынарлыг кылган ажылдарын түнелди—салгаччыларга артып каар чагай турас-каал ол.

Сүт-Хөл районун «Алдан-Маалыр» совхозта Сохун-оол Уртун-оолович Монгушка ужуражып, оон ажылдап ту-рар черинге чедип, ол анык оолдарын ажы-ижи-биле таныжым, оларынч тутан бажынарнын көргөш, магада-дым.

Оон бээр каш чыл эрте берген. Ынчан «Алдан-Маалыр» совхозка директорлап турдум. Бир катан кабинет-диге С. У. Монгуш кирип келди. Ол мөөн-биле чугаала-жып олурар, тудуг кылып дөң күзелин илеретти.

— Совхозка тудуг кылды-рып, биле сөс анык эрип эгел-деп алдым. Ажылдап кирип-тер бодадымс бар ийн — диди.

Анык оолдар-биле мынча бистиң ооракка далаш чок чугаа болган. Оларынч чам-дыктары чаа-ла шеригден калажып келген болгаш амыдаалай турганар. Ын-чалда-да оларынч ачаларын билер мен: ажылга кымымак улус чүсө. Чинээ, Сохун-оол хоочун дарганын, а Михаил Монгуш колхоз тургузучу-ларынын бирөөн, тудугжу Вүкүүнү огул.

— Мөңө-шынар, тура-со-руктуг анык өрлөр совхозка керек. Совхозуушка тудугту-силер тутпас болза, эске кым-

нар кылырал, чедип келген-дөр кончуг эки-дир. Өскөз-тен келген тудугжуларга че-же чанып, оларга чөмө ар-тык акша чаргыдар бис — диди.

Ынчан бот-боттарымыз уду-редир деткишкек бис. Бир тудугжу авено мычар тургустунган. Шынар-ла, оон мурунда чылдарда, совхоз төвүнге ор-тумак школа, 25 автомашина кирер гараж, клуб, чамдык чуртталга бажынарнын тудуг-ларын өскөзтөн келген тудуг-жуларга тутуруп тур-ган мен. Олар ажылды дүр-гөй кылып-даа болза, оок дүжери билек чаа бээр тур-дугар. А кылган, бүдүргөн ажылыгын шынары багай болур. Оларга чурттаар чө-р, аш-чөм база керек. Ынча-гай мыа-ла хандырар апаар.

Суур тудугжулар чөмө-а-жыгын, олар ажылды чыл-дык бүтү төмөлдө кылырал. Ажылыгын шынары база эки болур. Вагайтыр кылып каар болза, олардан кажал-даа ай-тырыптар болгай. Чорумал тудугжулар ышкаш чүсө-лө бүрүзү негеп турбастар.

Сохун-оол Монгуштун аве-нозу Ак-Даш суурга ийн аял-чурттаар шак бажы тудуп эгелзэн. Өөрөмзөн, чаңгы-

наа ажылы чөмө илди. Ол бажыны ийн ай ажыг үекип иштинде кылганар. Анык-тарын ол авеноз боттары-нын чазыгыларын сөөлүдө эдип, аразында быжып найы-ралды тургузуп, харымсага-ны бедиткен. Оон түнелдиге чылды-на планын даалга-ларын ажыг күөсөдип кел-ген. Ажылыч турушту мы-чаар өскөртөн соонда, чаа чуртталга бажынар кыгу-дзэн, чаа кудумчулар неше-кек.

Ам ол авеноз 14 кижин ажылдап турар. Оларын аразында Михаил Монгуш, Олег Ооржак, Сохун-оол Мон-гуш, Борис Ооржак, Павел Куулар, Орлан Монгуш бол-гаш өскөз-даа кымымак чо-руу, төлөпиг мөү-бүдүжү-биле мытталдып, эрес-шалып ишчилер. Бо чылын оларынч кылып, бүдүрер ажылы хөй. Совхоз төвүнге эзилге амбу-латорияны, почта салбырын, ийн-ийн аял чурттаар дөң бажынын тудар көрдүгөн. Боттарынын мурунда салдыган соруталарын аны-к тудугжулар күөсөдип шы-даалар. Оларынч агыс бу-дунтур, үрө-түнелдиге ажы-хөсө алаа бадыткал болуп турар.

Хеймер-оол Монгуш. Кызыл хоорай.

РСФСР-ГЕ ПАРЛАЛГАНЫН ХОСТУН КАМГАЛААР ТАЛАЗЫ

БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИН ПРЕЗИДЕНТИЗИНИН ЧАРЛЫ

РСФСР-де парлаганын болгаш массалыг информ-ацияны өске-даа чөпөк-териниң хосту: болурун улам-лык бижытпаар сорулга-биле доктаалык болза:

1. РСФСР-ниң Президенти-нин 1991 чылдын август 22-де үндүргени № 76 «Чуртта байдал дугайында чоңга болгаш делегейин хөй-инитизинге чедирип ту-рары шын эвес мөдөөр тал-лазы-биле СЭТА-нын, «Ме-дөөр» информация агент-тиелиниң ажал-чоруду-лазын дугайында» Чар-лынын «Правда», «Совет-ская Россия», «Гласность», «Рабочая трибуна», «Мос-ковская правда» болгаш «Ленинское знамя» солун-нарын үндүргөн тур док-таалды талазы-биле дөкөс-тиг 1 пунктуну күш чок деп санаар.

Үстүндө айтылган со-

лунар хамаарышпас пар-лагта чери кылдыр РСФСР-ниң Парлагга болгаш мас-салыг информация минис-терствосунга бүртүктөкөн кичээлге алыр.

2. РСФСР-ниң Парлагга болгаш массалыг инфор-мация министрствосу пар-лаганын хостунун прин-циптерин долү хөмөзөл-биз-ле катан парлаганын боз-«Парлагга болгаш мас-салыг информацияны өске-даа чөпөктериниң дугай-ында» ССР-Хойлузун хажылып турар органи-зациялар болгаш кижилер-ге хойуу агуулар көрдү-көн хөмчөглерин алырын хандырар.

3. Парлагга болгаш мас-салыг информация дугайында РСФСР-ниң болгаш ССР-ниң хойуу дугулааларын сагып турарын контроль-даарын хандырар сорулга-

биле РСФСР-ниң Парлагга болгаш массалыг инфор-мация министрствосунун чангыта парлаганын бол-гаш массалыг информация-нын хосту болурун камга-лаар талазы-биле Курне инспекциянын тургузар.

4. Рынок харылааларын-че шилчиле үезинде пар-лагта хөсөз болгаш мас-салыг информация чөпөк-терин камгалаар талазы-биле хөмчөглерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлени 10 хонук хуусаа дугула-ла алыр болгаш бо Чар-лыка дүштүр өске-даа айтырлыгын шиттирлээр.

5. Бо Чарлыкты ат салган хүндө эгелзеп күштүг болдуруп кирир.

РСФСР-ниң Президентиз Б. ЕЛЬЦИН. Москва, Кремль. 1991 чылдын сентябрь 11.

ЧАА НОМЕРЛАР

«ДЕТКИМЧЕ». Республиканын депутаттарыны не-делда бир үнер солунуну орус адыла үш дугаар номери үгөн, РСФСР-ниң, Тыва Республиканын Дээди Советтериниң, чер-чер Советтериниң улус депутаттары-нын ажал-чорудулазын дугайында материалдарын парлат турар.

РСФСР-ниң составында республикаларга РСФСР-ниң Президентизиниң төлөөлери дугайында Тур дүрүмү баддалар дугайында Россия Федерациязынын Президенти Б. Ельцинниң айтышкыны база Тур дүрүмү солунда берген, Тыва Республиканын Дээди Советиниң Даргазынын ораалчызы М. С. Козловтун Тываның Дээди Советиниң ажал-чорудулазын эде тургузуп, чаар-тырынын дугайында болгаш өске-даа материалын мында парлаан.

«ЭНЕ СӨЗҮ». Тыванын хөсөзөмөнериниң солуну-н ээлчегин номеринде республиканын Дээди Советиниң чедип чыгынын ээлчег чок тоску сессиязында от-чөттү «Демократияны тиндөлгел бажынары» деп эгезия адаанда берген. Ында ССР-Конституцияны дүштүсө курне эргилдизини үезинде республикага по-литиктиг байдал кандыг болуп турганын шүтүмчүлөп бижээ.

50 МУН РУБЛЬ

«Спринг» хөвирлиг ойнадыр «Блиц-Восток» деп лотереяга Кызыл-Мажалыкты бир чурттакчызы дыка улуг ойнаашкыны — 50 мун рубльди ойнадып алган. Ак-Довурактан Любовь Данилина база 1000 рубльди ойнадып аар аас-кежикти болган.

Барып-Хемчик кожунун ажаалда банкызынын салбырында болгаш оон филиалдарында «Спринг» хөвирлиг ойнадыр «Блиц-Восток» деп лотерея билеттерин салып ойнадып турар. Оон бо үндүрүлгө-зинде 30 рубльден 50000 рубль чедир ойнаашкы-нарып 1855600 билеттер база «Билет Блиц-Восток» деп төлөвейн катан ойнаар билет алыр билеттер база бар.

ДЕЛЕГЕЙНИ ДЕСКИНДИР

БЕРЛИН

АРД Телекомпанияны таймлыр мөдээни баулаар алырга, ССР-ниң улус де-путаттарынын ээлчег чок Сьездиз Советтерини төөгү-нөсү нөсү черин ээлээр, ССР-парламентизиниң чыгыс чедикшигин доос-турунга, чогуур шиттир-лерин болгаш хойууларын база ССР-хамаатыларын-нык эргелериниң болгаш хосталгаларын Деклара-цияны хүлөп алырынга Президент Михаил Горбачев улуг рольду ойнаан деп Телекомпанияны тайлы-рында айткан.

ПАРИЖ

Францияны коммуни-стиг партиязынын Төп Ко-митетиниң ээлчег чок пле-нуму болуп өрткөн. Фран-цуз компартияны ТК-ы-нын политбюро кежигүнү болгаш секретары Андре Лажуани пленумга илеткеп кылган болгаш Совет Эви-ленинге август болушкун-нарын дугайын толугайы чугаалаан.

ССР-ге август болуш-куннарын үезинде Фран-цуз компартияны уду-рутулазынын ээлзэн туржун Францияда чангыс аай эес көрүп турар. ФКП ТК-нын ээлчег чок ол онза плену-мун ТК-ның политбюроу-нун шиттири-биле эес, а ТК-нын политбюроу-нун чамдык кежигүннерини не-гелдизин баулаар чылды-гаран, Оларын аразында Шарль Фитерман француз компартияны политбюроу болгаш тактиказын чаар-тырын негеп турар.

БРАЗИЛИЯ

Совет Эвилени ышкаш улуг курне тарап дүжөр болза, делегей нийте-жилгезинге улуг когарал болуп деп, Бразилияны дашкын хөкөтөр минис-три Франциску Ресек пар-лагга конференцияныга делегезин, Ынчангай Кат-тышкан Нацпарла Органи-зацияны ССР-ге деткимче-ни көргүзүр ужурул, деп ол чугаалаан.

РИМ

Совет Эвиленин прези-дент сонгулаалары болуп үдө ССР-ниң Президенти-нинге Михаил Горбачев-тун кандидатуразын дет-кир мен деп. Италияны парламент кежигүнү Джо-вани мелегезин, Совет Эви-лени ышкаш, ындыг улуг курнеин тарап дүжери-н канчал-даа болдуруп бол-бас деп, журналистерге ол чугаалаан.

ВАШИНГТОН

Американы Каттышкан

КАБУЛ

1992 чылдын январь-де эгелзеп Афганистан удурашкыч күштер шериң дузламчыны сон-садыр дугайында ССР-ниң болгаш Американы Кат-тышкан Штаттарыны шиттири Афганистан-нын президентиз Наджи-булла чүдүлүгүнүшкү-биле уткаан. Делегей ийн улуг курнеиниң шиттири Афганистан-а хөй чылдар дугулаанда ү-гүлчүлөп турар дайынны сонсадыр арганы бээр дө-зине илгерилээ президент илгерилээ.

БЕЛГРАД

Югославияда дүшкүрүл байдал хөсөз арттылаан. Сербияны болгаш Хорв-атияны аразына хан тугу-лукунуң тулаушкуну у-гүлчүлөп турар. ТАНКО агентилдизин сөөгү мөдээ-нин баулаар алырга, Се-бияны удурутуу Хорв-атияны халлашкыны-нын бээр сорулга-биле 30 мун ополчен шериглерин тургускан болгаш Хорв-атияны чөпөктерин күш-теринге уду дайын чө-дүлгаларын Брюс Титон-д партизан дайынын та-тишканын баулаар Серб-ияны хосталганын болгаш хамаарышпас «орун ка-галаарын шиттирлээр».

КАИР

Ливанга тайбыны хан-дыр сорулгалыг Катты-шкан Нацпарла Органи-зацияны күштеринге хал-лашкынарын ол чурта-улаа-ларга кылып турар. Ындыг халлашкынары палестина партизанын та-лазында кылып тур-деп, Каирниң радиоу ды-нактан. Сөөгү мөдөөлөр баулаар алырга, КНО-ни күштерини составына ки-рип турган 8 швед, 4 нор-вег солдаттар алуркен.

Чагыдылга-92

Чагыдылганын бүдүн чылда өртөө—25 рубль 10 копейк, чартык чылда—12 рубль 55 копейк, үш айда—6 рубль 28 копейк.

Бастын солунуусту чагыдын алыры-биле бо берген бланкыны демир-уук-биле толугай долдурган (кандыг хуусаалыг чагыдыры, өртөө, чурттап турар черинерин индексина, адресинер, фамилиялар, кнпикалдарынар), почта салбырынга азы чагыдылга чорудуларынга төлөөлөткен кижиге чагыдылга өртөө-биле хүлээди бээрге четчир.

Ф. СП-1	Министерство связи СССР «Союзсвязь»	54241									
АБОНЕМЕНТ		на газету									
«ШЫН»		Количество комплектов 1									
на 1992 год		по месяцам:									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Куда		(почтовый индекс)									
Кому		(фамилия, имя, отчество)									
П. В. место		Я. Т. место		на газету		54241		(индекс издания)			
Стоимость подписки руб. коп.		Количество комплектов 1									
на 1992 год		по месяцам:									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Куда		(почтовый индекс)									
Кому		(фамилия, имя, отчество)									

Келир чылдың «Шынын» чагыдын алырынче далажыңар, ону хүлээп алыры октябрь төнчүзүндө доостур

